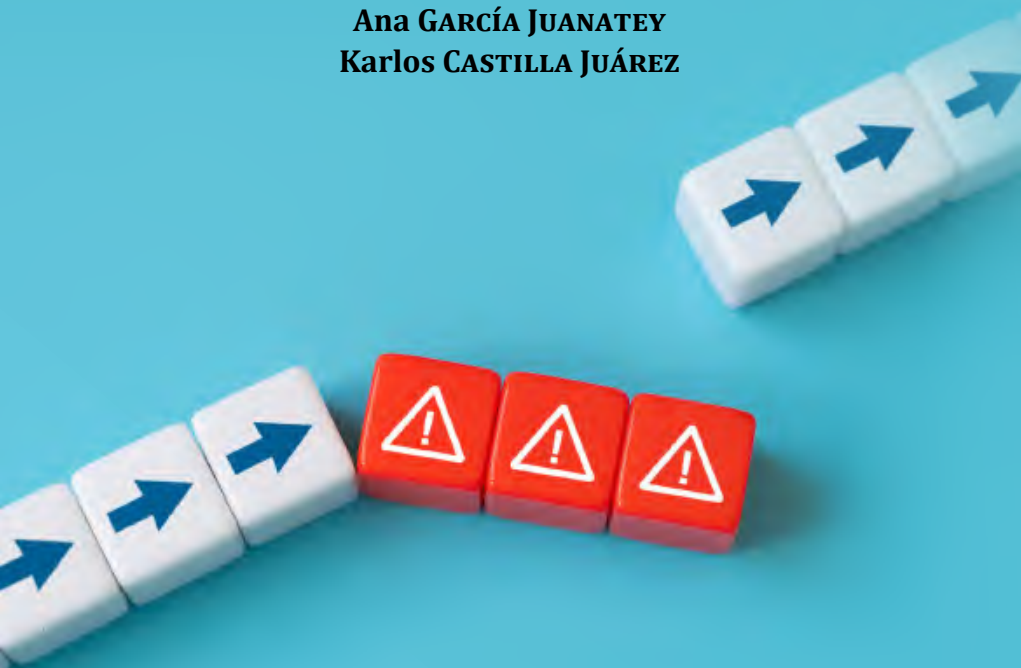

LLINDARS DE DIGNITAT

ELS DRETS SOCIOECONÒMICS
EN TEMPS DE CRISI ECOSOCIAL

Coordinació:

Ana GARCÍA JUANATEY
Karlos CASTILLA JUÁREZ

Disfrute gratuitamente **DURANTE UN AÑO** de los eBook y audiolibros de las obras de Editorial Colex*

- Acceda a la página web de la editorial **www.colex.es**
- Identifíquese con su usuario y contraseña. En caso de no disponer de una cuenta regístrese.
- Acceda en el menú de usuario a la pestaña «Mis códigos» e introduzca el que aparece a continuación:

RASCAR PARA VISUALIZAR EL CÓDIGO

- Una vez se valide el código, aparecerá una ventana de confirmación y su eBook y audiolibro estará disponible **durante 1 año desde su activación** en la pestaña «Mis libros» en el menú de usuario.

* Los audiolibros están disponibles en las ediciones más recientes de nuestras obras. Se excluyen expresamente las colecciones «Códigos comentados», «Biblioteca digital» y los productos de www.vademecumlegal.es.

No se admitirá la devolución si el código promocional ha sido manipulado y/o utilizado.

¡Gracias por confiar en Nosotros!

La obra que acaba de adquirir incluye de forma gratuita la versión electrónica.

Acceda a nuestra página web para aprovechar todas las funcionalidades de las que dispone en nuestro lector.

Funcionalidades eBook

Acceso desde cualquier dispositivo con conexión a internet

Idéntica visualización a la edición de papel

Navegación intuitiva

Tamaño del texto adaptable

Síguenos en:

LLINDARS DE DIGNITAT:

**ELS DRETS SOCIOECONÒMICS
EN TEMPS DE CRISI ECOSOCIAL**

Coordinació:

Ana GARCÍA JUANATEY

CEI INTERNATIONAL AFFAIRS,
CENTRE ADSCRIT UNIVERSITAT DE BARCELONA

Karlos CASTILLA JUÁREZ

INSTITUT DE DRETS HUMANS DE CATALUNYA

COLEX 2024

Finançat per:

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya

Coordinat per:

Institut de
Drets Humans
de Catalunya

Aquesta publicació forma part del projecte «Els Drets Humans com a eines per a l'acció climàtica i la justícia ambiental», de l'Institut de Drets Humans de Catalunya «IDHC» i finançat per l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament.

El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva dels seus autors i autores i no reflecteix necessàriament l'opinió de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament.

Copyright © 2024

Queda prohibida, excepte excepció prevista en la llei, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública i transformació d'aquesta obra sense comptar amb autorització dels titulars de propietat intel·lectual. La infracció dels drets esmentats pot ser constitutiva de delictes contra la propietat intel·lectual (article 270 i següents del Codi Penal). El Centre Espanyol de Drets Reprogràfics (www.cedro.org) garanteix el respecte dels citats drets.

Editorial Colex S.L. vetlla per l'exactitud dels textos legals publicats. No obstant això, adverteix que l'única normativa oficial es troba publicada en el BOE o Butlletí Oficial corresponent, sent aquesta l'única legalment vàlida, i declinant qualsevol responsabilitat per danys que puguin causar-se a causa d'inexactituds i incorreccions en aquests.

Editorial Colex S.L. habilitarà a través de la web www.colex.es un servei en línia per a accedir a les eventuais correccions d'errates de qualsevol llibre pertanyent a la nostra editorial.

© Editorial Colex, S.L.
Calle Costa Rica, número 5, 3.º B (local comercial)
A Coruña, C.P. 15004
info@colex.es
www.colex.es

I.S.B.N.: 978-84-1194-701-5
Depósito legal: C 1568-2024

Traduït de l'original en castellà per Clara Ballart

Sumari

Introducció

Ana García Juanatey i Karlos Castilla Juárez

El context: una crisi ecosocial sense precedents.....	13
Els drets econòmics i socials: un enfocament basat en la suficiència i la perspectiva interseccional.....	16
El dret a un nivell de vida adequat i els seus drets derivats.....	18
Explorant els estàndards mínims en quatre àmbits clau.....	20

PART I

L'ACCÉS A L'ENERGIA COM A BASE PER A
ASSOLIR UN NIVELL DE VIDA ADEQUAT

CAPÍTOL 1

L'energia com a dret: definint el llindar energètic mínim

Dídac Amat i Puigsech

1. L'energia com a (una) força motriu del món.....	25
2. El dret a l'energia com a dret derivat.....	26
3. El dret a l'energia com a obligació de diligència deguda	31
4. L'estàndard de diligència energètica.....	33
4.1. L'estàndard energètic universal	34
4.2. L'estàndard energètic europeu	35
4.3. L'estàndard energètic estatal	37
Conclusions.....	39

CAPÍTOL 2

Llindars de dignitat energètica

Luis González Reyes i Charo Morán Cuadrado

Introducció: la dignitat humana entre múltiples crisis i dos llindars.....	41
1. Un exemple de llindars de sòl i sostre: la pobresa energètica	45
2. Polítiques per situar el consum energètic entre el sòl i el sostre	51
Conclusions.....	57

PART II

EL DRET A L'AIGUA EN UN CONTEXT DE SEQUERA. PRIORITZACIÓ D'USOS I UNA ÈTICA DE LES RESTRICCIONS

CAPÍTOL 3

El dret humà a l'aigua: estatut jurídic, reconeixement normatiu i mecanismes per garantir-ne l'assequibilitat

Iván Rodríguez Florido

Introducció.....	61
1. Contingut del dret humà a l'aigua.....	62
2. La regulació de l'aigua com a dret de la Unió Europea i l'ordenament intern espanyol.....	67
3. Els mecanismes per garantir el dret humà a l'aigua, especialment en contextos de sequera i emergència climàtica.....	72
Conclusió.....	78

CAPÍTOL 4

El dret humà a l'aigua davant de l'emergència climàtica: de la seguretat hídrica mercantilista i exclòent a la sobirania hídrica publicocomunitarista

Isabel Vilaseca Boixareu

Introducció.....	81
1. L'aigua és un dret, però continua sent una mercaderia.....	83

2. «Es llegeix aigua, s'escriu democràcia»: del mite privatista a l'aliança publicocomunitària.....	88
3. L'accessibilitat física i econòmica més enllà del desenvolupament i les tarifes.....	91
4. El dret humà a l'aigua en el context de crisi climàtica.....	93
Conclusió.....	95

PART III

EL DRET A ESTAR LLIURE DE FAM EN UN PLANETA EXTRALIMITAT: CONSTRUINT SISTEMES ALIMENTARIS JUSTOS I RESILIENTS

CAPÍTOL 5

Cap a una protecció més gran del dret a l'alimentació: una exigència ineludible actualment

Miguel Ángel Martín López

1. El dret a l'Alimentació: Definició i contingut com a estàndard mínim.....	99
2. La situació actual del dret a l'alimentació i el sorgiment de nous reptes i necessitats.....	102
3. La necessitat imperiosa que el dret a l'alimentació encaixi el canvi climàtic.....	105
4. La necessitat imperiosa d'establiment d'estàndards de control al comerç internacional de productes agrícoles.....	107
Conclusions.....	109

CAPÍTOL 6

Avancem en el dret a l'alimentació: construint sistemes alimentaris més sans, sostenibles i justos des de la sobirania alimentària

Ana Pardo López

Introducció.....	111
1. Un marc teòric, més enllà del marc jurídic.....	113
2. Com es garanteix el dret a l'alimentació? El cas de l'Estat espanyol.....	115

3. Elements que cal considerar al voltant del dret a l'alimentació. Algunes propostes des de l'agroecologia.....	117
3.1. Abordar la pobresa de manera integral.....	117
3.1.1. La Seguretat Social Alimentària.....	118
3.2. Introduir la perspectiva de gènere.....	119
3.2.1. Agricultura social.....	120
3.2.2. Articulació del sector primari.....	120
3.3. Promoure la participació i posar fi a l'assistencialisme..	120
3.3.1. Associacions i cooperatives de consum.....	121
3.4. Introduir la perspectiva anticolonialista i antiracista.....	122
3.4.1. Estratègies culturals per al cultiu de varietats al·lòctones.....	123
3.5. Tenir en compte la sostenibilitat mediambiental.....	123
3.5.1. Ajuda alimentària des de l'agroecologia.....	124
3.5.2. Menjadors escolars ecològics.....	125
Conclusions.....	125

PART IV

**EL DRET A L'HABITATGE EN CRISI: ASSEQUIBILITAT
I REDUCCIÓ D'IMPACTES AMBIENTALS**

CAPÍTOL 7

**Dret a l'habitatge i canvi climàtic: estatut
jurídic, reconeixement normatiu i mecanismes
per garantir-ne l'assequibilitat**

Irene Escorihuela Blasco

Introducció.....	129
1. El dret a l'habitatge al Dret Internacional dels Drets Humans.....	130
2. El dret a l'habitatge a Europa.....	135
3. El dret a l'habitatge a Espanya.....	138
Conclusió.....	140

CAPÍTOL 8

Les polítiques d'habitatge en un context d'emergència climàtica i social

Paula Martí Comas

Introducció.....	141
1. Punt de partida	142
2. Propostes per a una política d'habitatge radical.....	144
3. Un canvi de paradigma.....	149
3.1. La casa pròpia amb jardí	150
3.2. L'habitatge del bon viure.....	150
Conclusions.....	153

Consideracions finals

Pàg. 165

Introducció

L'objectiu d'aquesta publicació és reunir algunes reflexions sobre el paper que poden exercir els drets socioeconòmics i ambientals —en particular els derivats del dret a un nivell de vida adequat¹— en un context de crisi ecosocial, caracteritzat principalment per un augment incessant de la desigualtat i per la superació de diversos límits planetaris. Davant d'aquesta situació, sembla urgent reafirmar la necessitat de defensar uns llindars mínims de satisfacció dels drets esmentats per a tota persona en quatre àmbits de vital importància —l'energia, l'aigua, l'alimentació i l'habitatge— des d'una perspectiva basada en la suficiència. Igualment, en un planeta extralimitat cal anar més enllà d'exigir la satisfacció d'aquests llindars mínims i obrir el debat sobre la relació entre el gaudi dels drets humans i la desigualtat, tant econòmica com en relació amb l'ús dels recursos naturals, un aspecte que ha estat en bona mesura defugit per una majoria dels moviments de drets humans en les darreres dècades, i que adquireix una rellevància especial en el moment actual.

El context: una crisi ecosocial sense precedents

Actualment, a l'inici de l'estiu de l'any 2024, és ja inqüestionable que les societats humanes s'enfronten amb una crisi ecosocial sense precedents. Antropocè, Capitalocè,

1 Reconegut a l'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans (DUDH) i a l'article 11 del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC).

*Deixallocè*²: ens sobren els conceptes que pretenen capturar l'essència de l'era actual, caracteritzada per un ús desmesurat i creixent de fonts d'energia fòssil i de recursos naturals. Aquest model de consum voraç d'energia i materials basat en la idea d'un creixement infinit no només empeny els límits planetaris més enllà del nostre espai de desenvolupament segur, sinó que, paradoxalment, també genera una desigualtat creixent entre les persones.

En primer lloc, pel que fa al consum d'energia i materials, la veritat és que, malgrat tota la retòrica sobre la transició energètica, una simple ullada a les dades de consum d'energia global mostra que no existeix aquesta transició. El diagnòstic que donen les dades és que cada any consumim més energia fòssil, i que la inversió en renovables a diferents parts del planeta no ha portat a una substitució real en l'ús de fonts d'energia³. És a dir, el que estem fent és simplement consumir més energia, de tota mena, ja que les fonts renovables se sumen a les procedents de recursos fòssils. Això explica perquè, malgrat totes les Cimeres pel Clima realitzades fins ara, les emissions de CO2 segueixen creixent⁴.

En segon lloc, la conseqüència d'aquesta voracitat és la superació de diversos límits planetaris, un procés autogenerat que empeny la nostra espècie fora dels llindars segurs de desenvolupament. En efecte, ja des dels anys 70, es crida l'atenció sobre els perills del model econòmic imperant, basat en un desenvolupament econòmic exponencial que consumeix més recursos i genera més residus dels que el planeta pot regenerar. La darrera de les publicacions sobre les fronteres o límits planetaris (*planetary boundaries*, en anglès) estableix que ja n'hem superat almenys sis: la introducció a la biosfera de productes químics sintètics, la

2 Traducció lliure del concepte central del llibre de ARMIERO, M., *Wastocene: Stories from the global dump*, Cambridge University Press, 2021. En castellà, una traducció proposada seria *Basuroceno*.

3 YORK, R. i S. E. BELL, "Energy transitions or additions?: Why a transition from fossil fuels requires more than the growth of renewable energy", *Energy Research & Social Science*, vol. 51, 2019, pàgs. 40-43.

4 Vegeu: <https://ourworldindata.org/co2-emissions>

pèrdua de biodiversitat, l'ús de nitrogen, el canvi climàtic, la desforestació i l'esgotament de l'aigua dolça⁵. Aquest paradigma de les fronteres planetàries ens indica, per tant, que estem en una situació catastròfica i, en bona mesura, irreversible, tot i que encara encara tenim una mica de marge per, almenys, no empitjorar-la si aconseguim canviar radicalment de rumb. No obstant això, al mateix temps, ens diu poc sobre com mantenir-nos dins dels límits i no explica com respondre a la qüestió política fonamental de com garantir un accés just i equitatiu als recursos naturals, tenint en compte també les generacions futures arreu del món i no només l'anomenat Nord global.

La tercera característica definitiva del moment actual té a veure, precisament, amb aquesta qüestió, ja que tracta de la desigualtat econòmica creixent⁶ —que se suma a una desigualtat de gènere, edat, racial i altres de caràcter estructural— i es manifesta en particular en les diferències en l'accés a l'energia i als recursos naturals i a la responsabilitat diferencial corresponent dels diferents grups humans en relació a la degradació ambiental i el canvi climàtic. Pel que fa a aquesta última, segons Oxfam-Intermón, l'1 % més ric emet tant CO₂ com els dos terços més pobres de la humanitat⁷. Així mateix, les persones més vulnerabilitzades solen patir més intensament els impactes, tant del canvi climàtic, com de les polítiques engegades de mitigació i adaptació, entre altres coses per la conversió dels espais on viuen en zones de sacrifici, de vegades destinades a l'extracció de materials per a l'anomenada transició verda⁸.

5 RICHARDSON K. *et al.*, “Earth beyond six of nine planetary boundaries”, *Science advances*, vol. 9, núm. 37, 2023.

6 HICKEL, J., “Is global inequality getting better or worse? A critique of the World Bank’s convergence narrative”, *Third World Quarterly*, vol. 38, núm. 10, 2017, pàgs. 2208-2222.

7 Vegeu: <https://makerichpolluterspay.org/climate-equality-report/>

8 ZOGRAFOS C. i P. ROBBINS, “Green sacrifice zones, or why a green newdeal cannot ignore the cost shifts of just transitions”, *One Earth*, vol. 3, núm. 5, 2020, pàgs. 543-546.

Davant d'aquest context, aquest llibre vol vincular els debats sobre els límits planetaris amb l'imperatiu d'assegurar la garantia de les necessitats bàsiques de totes les persones, i s'interroga sobre la funció que els drets humans poden exercir en aquest procés. D'una banda, en el moment actual, els drets civils i polítics són probablement més importants que mai, ja que són eines fonamentals per denunciar la situació de degradació ambiental, accedir a informació, participar i defensar els mitjans de vida de les persones, en particular les més vulnerabilitzades. D'altra banda, però, en aquesta publicació ens centrem en el rol dels que són sempre els grans oblidats: els drets econòmics, socials i culturals. La idea central és que aquests drets aporten un concepte molt útil en el context actual, el de llinars mínims (nucli mínim inderogable i no regressiu), que ha de ser, però, repensat i complementat amb altres enfocaments; en particular, el basat en la no discriminació, la interseccionalitat i la justícia redistributiva.

Els drets econòmics i socials: un enfocament basat en la suficiència i la perspectiva interseccional

En el context d'aquesta publicació, el concepte de llinars es refereix específicament als estàndards universals mínims, pretesament inderogables i no regressius, establerts per als drets econòmics, socials, culturals i ambientals (DESCA). En el dret internacional dels drets humans, aquests llinars solen definir-se com el nivell mínim essencial de cada dret. La seva utilitat es basa en el fet que permet establir un paràmetre mínim de satisfacció de necessitats bàsiques, com l'aigua, l'alimentació i l'habitatge, formulades en termes de drets exigibles. Per complir les seves obligacions internacionals, els Estats haurien de dirigir les polítiques a garantir aquests mínims.

No obstant això, és important tenir molt present que tots els drets humans han estat reconeguts i posats en pràctica en un món aliè als problemes ambientals i amb profundes desigualtats històriques, per la qual cosa la seva sola exis-

tència jurídica ha resultat insuficient per millorar la situació en què viuen moltes persones. D'una banda, no podem perdre de vista el fet que els drets humans van ser conceptualitzats i codificats en un context caracteritzat per la percepció d'abundància de fonts d'energia, així com per una ceguesa clara cap als problemes ambientals⁹. D'altra banda, sent els drets humans una aspiració, no tota persona parteix de la mateixa base ja que moltes enfronten exclusió, opressió i desavantatge. Sobre això, és un fet empíric que el desenvolupament d'aquests drets des de la signatura del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC) de l'any 1966 ha estat acompanyat d'un enorme augment de la desigualtat global. Sobre això, Philip Alston va assenyalar l'any 2015 que "la desigualtat extrema hauria de ser una causa de vergonya per al moviment internacional dels drets humans"¹⁰, referint-se a la manca d'atenció que aquest moviment havia prestat a aquesta qüestió.

Aquest tema no és fútil, ja que la satisfacció d'aquests drets, depenent d'on situem el llindar mínim i de quines són les aspiracions relatives al nivell màxim, podria generar enormes impactes ambientals¹¹. Per tant, garantir les necessitats bàsiques dins les fronteres planetàries imposa un "imperatiu de redistribució"¹², del qual s'han de fer ressò també els moviments pels drets humans. En paraules de Jason Hickel: si volem millorar els ingressos de les persones pobres —cosa que és fonamental per garantir els seus drets humans— i volem fer-ho sense continuar violant els

9 GARCÍA JUANATEY, A., B. STEIBLE i L. VOLPI, "The right to a decent standard of living: a practical tool to guarantee basic needs at the end of the fossil fuel era", a Daniel Iglesias, Beatriz Felipe i Clara Esteve, *Legal Challenges and the end of the fossil fuel era. Shaping a just and cleanenergy transition*, Palgrave Macmillan, 2024.

10 ALSTON, P., "Extreme inequality as the antithesis of human rights", 27 d'octubre de 2015, Opendemocracy.net. Citat per MOYN, S., "Sufficiency, equality, and human rights", *Oxford Handbook of Economic and Social Rights*, 2021, pàg. 1.

11 AYLWIN, V., S. BETRONI i K. CASTELLA, *Impactos del cambio climático en los derechos humanos*, Institut de Drets Humans de Catalunya, 2023.

12 *Ibidem*.

La noció dels drets humans com els estàndards mínims que els Estats han de garantir per assegurar un nivell de vida adequat adquireix una rellevància especial en l'actual context de crisi ecosocial. En un planeta extralimitat, on estem explotant els recursos naturals sense la capacitat de regenerar-los i absorbir els residus generats, és urgent obrir el debat sobre la revisió d'aquests mínims, així com sobre la desigualtat en l'accés als recursos. Amb l'objectiu d'explorar el concepte de llindars mínims actualment, aquesta publicació presenta el resultat d'una sèrie de diàlegs amb persones expertes de diversos camps de coneixement, tant de l'acadèmia com del sector social. Com a conseqüència d'aquests diàlegs interdisciplinaris, s'analitza el paper que han de tenir els drets humans a l'hora d'establir aquests llindars mínims en quatre àmbits vitals essencials: l'energia, l'aigua, l'habitatge i l'alimentació.

COORDINACIÓ

Ana GARCÍA JUANATEY i Karlos CASTILLA JUÁREZ.

AUTORS

Didac AMAT I PUIGSECH, Irene ESCORIHUELA BLASCO, Luís GONZÁLEZ REYES,
Paula MARTÍ COMAS, Miguel Ángel MARTÍN LÓPEZ, Charo MORÁN CUADRADO,
Iván RODRÍGUEZ FLORIDO, Ana PARDO LÓPEZ i Isabel VILASECA BOIXAREU.

PVP 20,00 €

ISBN: 978-84-1194-701-5

9 788411 947015